

¹² Маринов, Ил. Български командири от Сръбско-българската война 1885 г. – ВИС, 1985, № 6, с. 155 и сл.

¹³ ЦВА, ф. 1, оп. 5, а. е. 80, л. 2

¹⁴ Греков, М. Конвоирането на княз Александър от Буховския манастир до Рени. – Българска сбирка, 1911, № 9, с. 619

¹⁵ Централен държ. исторически архив /ЦДИА/ ф. 164, оп. I, а. е. 218, б. 73

¹⁶ ЦВА, ф. 40, оп. 2, а. е. 1098, л. 84

¹⁷ Документи из секретните архиви на руското правителство. С., 1893, с. 253

¹⁸ Славянская газета /Кишинев/, № 9–10, 1993, 4–5

¹⁹ Радев, Сим. Цит. съч. Т. 2, с. 37, 38, 42 и др.

²⁰ ЦВА, ф. 1, оп. 5, а. е. 84, л. 6

²¹ Ганчев, Д. Цит. съч. с. 274

²² Попов, Рад. Цит. съч. с. 156

²³ ЦВА, ф. 1, оп. 5, а. е. 84, л. 14

²⁴ Митев, Тр. Причини за абдикацията на княз Александър Батенберг. – Исторически преглед, 1979, № 6, л. 95

²⁵ фон Хун, А. Борбата на българите за съединението си. Русе, 1887, с. 160

²⁶ Попов, Рад. Цит. съч., 74

²⁷ Маринов, Д. Стефан Стамболов и новейшата ни история. Ч. 2, С., 1992, с. 98, 108

²⁸ Попов, Рад. Цит. съч. с. 418 и сл.; Маринов, Д. Цит. съч. с. 170

²⁹ ЦВА, ф. 012, оп. 1, а. е. 3, л. 7

³⁰ ЦВА, ф. 11, оп. 3, а. е. 48, л. 94

³¹ Радев, С. Цит. съч. Т. 2, с. 288

³² Пак там.

³³ ЦВА, ф. 1930, оп. 2, а. е. 36, л. 113

³⁴ Радев, С. Цит. съч. с. 568 и сл.

³⁵ ЦВА, ф. 1, оп. 5, а. е. 84, л. 27;

³⁶ БИА – НБКМ, II А, 9894, л. 1

БЕСАРАБСКИЯТ ВЪПРОС В БЪЛГАРО-РУМЪНСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ 1918–1922 Г.

СТЕФАН АНЧЕВ

След Първата световна война България изпитва участта на победената държава. Върху нея е стоварена цялата откъснатост на съседите ѝ победители, стремящи се с всички средства към запазване на следвоенното териториално статукво. След наложения на България Ньойски диктат, потвърдил Букурещкия договор от 1913 г., добруджанският въпрос става определящ за българо-румънските отношения, като неговото развитие се определя от конкретни цели и политически интереси на двете държави.

За румънската историопис Версайската система от мирни договори, включваща и Ньойския, неизменно е определяна като изградена на принципа “на самоопределението на народите и законните права на румънците за национално и държавно единство, утвърждаваща високите принципи на справедливост и равноправие, които трябвало да легнат в основата на следвоенната организация на света”¹. Всъщност румънската историография неизменно поддържа твърдението /неповлияно нито от политическите, нито от социалните промени в Румъния/, че Парижката конференция е била поставена пред необходимостта да създаде обединена румънска държава, като даде юридическо признание на новия териториален и политически статут на основата на принципа на националното самоопределение². Тук, разбира се, е включен и въпросът за Южна Добруджа, чието присъединяване предварително е подготвено с обезбългаряването ѝ и фалшифицирането на истината пред конференцията в Париж и световната общественост, при значителна подкрепа от страна на Франция – “люлката” на демокрацията.

През разглеждания от нас период до голяма степен българо-румънските отношения са повлияни от бесарабския въпрос. Свързан с румънските интереси, той ангажира външната политика на Букурещ и по отношение на България.

Разгледан в хронологичен план, неговото развитие може да се раздели условно на два периода: след Солунското примирие до края на 1919 г., когато на победените държави са наложени мирните договори, и от 1919 г. до лятото

на 1922 г., когато той става обект на внимание през време на Генуезката конференция. След нея до края на земеделското управление през юни 1923 г. няма отбелязани конкретни прояви в българо-румънските отношения, касаещи и бесарабския въпрос.

От политическа гледна точка бесарабският въпрос влияе върху българо-румънските отношения по два начина: косвено, когато неговото развитие в една или друга насока влияе върху отношенията между Букурещ и София и свързващия ги добруджански въпрос, и пряко – когато той е обект на преки българо-румънски разговори при значителна активност от румънска страна.

През разглеждания период значително се засилва влиянието на Англия на Балканите, като особено активен е нейният дипломат в Букурещ Херберт Деринг, преди това английски политически представител в България /от 6 ян. до 2 окт. 1920 г./. Особено активна е английската намеса при българо-румънските разговори, свързани с интересите на Румъния в Бесарабия.

Единствените надежди, които Солунското примирие "оставя" на България, са свързани със запазването на придобитата в края на септември българска принадлежност над цяла Добруджа. Много скоро обаче съглашенските окупатори нарушават подписаното от тях предоговорно споразумение. В края на октомври българското правителство е принудено да изтегли българските военни части от Северна Добруджа, последвано от нахлуването на румънски въоръжени банди и румънско цивилно население. По същото време при ген. Тангилов се явява бесарабска делегация, която прави сондажи за възможността да получи военна подкрепа от българска страна при въоръжена съпротива на бесарабските българи срещу установяване на румънски режим. Придържаш се обаче към внимателната политика на българското правителство, той не се обвързва с никакви конкретни обещания¹.

Притиснато от ограниченията на примирието и поставено пред неизвестността на бъдещите решения в Париж, правителството на Ал. Малинов /самият той родом от Бесарабия/ не е способно да помогне не само на бесарабското население, но и на своите сънародници в Добруджа. Заедно с това все по-реални стават опасенията, че областта трудно би могла да бъде защитена от намиращите се там български военни части при евентуална румънска офанзива поради твърде намаления им числен състав и лошо окомплектоване².

С оглед на тревожните събития в Добруджа съвсем неочаквано /в румънската преса, потвърдено и от страна на българското военно разузнаване/ е разпространено съобщението за скорошно българо-румънско споразумение, обхващащо и териториалния въпрос между двете страни. Очакванията в Букурещ са, че силите победителки биха одобрили подобен вариант, за да използват Румъния в интервенцията срещу Съветска Русия³. Въпреки демонстрираната голяма румънска активност няма сведения от българска страна за воденето на преговори с подобен характер и цел.

За постигането на румънските териториални претенции до голяма степен влияние оказва участието на Румъния в разгрома на Унгарската съветска република, както и солидализирането ѝ с КСХС и Гърция за възможно най-голямо териториално разпокъсване на България.

На 21 март 1919 г. в Унгария е провъзгласена съветска власт, а през април с благословията на силите победителки във войната румънските войски нахлуват там. На 8 май с. г. от Букурещ се отправят настойчиви молби за "пълно демобилизиране на българската армия" под предлог, че "тя може да нападне Румъния в гръб, ликвидирайки я като сила, препречваща пътя за нахлуването на болшевизма"⁴.

В началото на 1919 г. румънските и френските войски започват настъпление в Бесарабия по левия бряг на р. Днестър, а правителството на Брътиану изпитва значителни трудности при справяне с революционното движение в страната. На 22 февруари 1919 г. е създаден специален блок, опиращ се на промишлената буржоазия и на част от крупните земеделци от Старото кралство, включващ консерваторите и Народната партия. Създаден е и Демократичен блок от Националните партии в Трансилвания, църканистите и националдемократите. През март 1919 г. в Румъния е обявена мобилизация на всички набори от 1907 г. до 1919 г., след което започват и военни действия срещу Унгарската съветска република.

През пролетта на 1919 г. съглашенските интервенти в Южна Украйна претърпяват поражение, а в България продължава да се изостря революционната обстановка. Именно последното обстоятелство дава повод на Румъния, КСХС и Гърция да струпат войски по българската граница с намерение да нахлуят в България. Въпреки че поради намесата на опасяващата се от балканска криза Англия не се стига до военен конфликт⁵, намеренията на съседите ни са твърде показателни, което значително утежнява задачите на българското правителство.

Съставянето на втория кабинет на Т. Теодоров /май 1919 г./ съвпада с румънските затруднения във военните действия срещу Червената армия, което принуждава Букурещ да започне дислоциране на своите военни части в Северна Добруджа: в Тулча – 33-ти пехотен полк, в Кюстенджа – 74-и пехотен тежък артилерийски полк, в Меджидие – 25-и артилерийски полк⁶. Тази промяна на ситуацията, макар и временно, се отразява и върху българо-румънските отношения. Забелязва се по-голяма отстъпчивост от румънска страна, както и смекчаване на тона в нейната преса. Един от лидерите на Либералната партия – Винтил Брътиану, брат на министър-председателя, дори говори за признателност на неговата страна към българското правителство. Лансира се и възможността за връщане на "Южна Добруджа от 1913 г. на България, според Петербургския протокол", допълнена от предположението, че вероятно такава ще бъде и решението на Парижката конференция. Възприемането на такава линия на поведение би могло да се обясни и като резултат от направеното пред

Съвета на петте предложение (заседал на 16 май 1919 г. по въпроса за българската граница) – “Румъния и България да започнат преки преговори относно Добруджа, за да разрешат въпроса с пълно съгласие помежду си”. С писмо до Бертело от 27 май 1919 г. министър-председателят Брътиану също побързва да декларира добрите намерения на своето правителство към малцинствата в Румъния, изразено чрез признаване на пълно равенство на политическите и религиозните им права и свободи без разлика на раса и религия. Същевременно с това той гарантира, че за “румънски граждани ще се считат всички, които са се родили в Румъния, както и жителите на новоприсъединените към нея територии”⁹. Въпреки тези “настроения” румънското правителство не спазва дадените обещания, като именно липсата на румънско гражданство се превръща в мотив за отнемане и секвестриране имотите и собствеността на българското население в Добруджа.

За “помирителните” румънски намерения става известно и от доклада на английския представител в София, който информира своето правителство за направеното от българския министър-председател предложение “за разговор по важен за България и Румъния въпрос”. На проведената среща румънският офицер предлага “предварителните консултации между двете страни за постигането на общо споразумение по добруджанския въпрос да се проведат в София”. Няколко дни по-късно Т. Теодоров потвърждава пред английския представител достоверността на тази информация, както и съгласието на българската страна да организира срещата. Въпреки поетата от Букурещ инициатива той обаче изразява съмнение, че румънските политически кръгове ще направят отстъпки от своята териториална програма. Съвсем скоро тези негови съмнения се потвърждават. След като в Южна Русия отново се подновяват атаките срещу съветската власт, а румънското правителство завършва контрареволуционния си поход в Украйна, то не изпитва вече предишните колебания и прекратява опитите си за разбирателство с България¹⁰.

Във връзка с подготовката на предстоящата конференция за мир през декември 1918 г. е съставен специален комитет с председател Андре Тардьо, който е натоварен с изготвянето на френската програма за нея. Секретар на този комитет обаче е известният с прорумънските си възгледи Де Мартон, който изготвя и предложенията за новите румънски граници, настоявайки Румъния да получи цяла Добруджа и териториална добавка от северното Черноморие. При разглеждането на въпроса за териториалната принадлежност на Добруджа на няколко пъти се разглеждат различните алтернативи, свързани с предишните, граници между България и Румъния, както и с новите румънски териториални придобивки. На 12 септември 1919 г. отново от френска страна се предлага румънската делегация в Париж да се съгласи част от Южна Добруджа да се отстъпи на България, срещу което конференцията би могла да признае правата на Румъния върху Бесарабия. Реакцията от румънска страна е много бърза и

напълно в стил Брътиану. Румънският премиер окачествява това предложение “като шантаж” и още същия ден нарежда на Вергил Антонеску да декларира, че “най-добрата гаранция е окупацията на Бесарабия и Южна Добруджа”¹¹. И през следващите дни, когато окончателно се определят условията на мира за България, добруджанският въпрос остава все така висящ¹², което не пречи на Румъния да продължи активната си антибългарска “културна политика” в областта, както и многобройните си нарушения с навлизане в българска територия при заемането на границата от 1913 г.

През май 1920 г., когато в българския политически живот настъпват известни промени, свързани с новия състав на правителството, довели до самостоятелно земеделско присъствие в него, българската външна политика трябва вече да се разглежда като изява на една управляваща партия. Всъщност на практика не настъпва никаква основна промяна във външнополитическия курс на България. Държава номер едно, с която България се стреми да установи добри отношения, си остава КСХС, като за постигането на тази цел се търси и посредничеството на Чехословакия¹³, която пък не е безразлична към идеята да играе важна роля между славянските държави в Европа. На второ място по важност в българската балканска политика остават връзките с Румъния, и то във време, когато последната активно е подтиквана от Франция към военен конфликт със Съветска Русия. Въпреки че България е “най-малко опасния ѝ съсед от всички потенциални противници по нейните граници”¹⁴, тя все пак държи сметка за възможността земеделското правителство да се опита да възвърне Южна Добруджа при евентуален румъно-съветски конфликт¹⁵. Разбира се, то нито е в състояние, нито има намерение да реализира това на практика поради редица причини, включително и поради липсата на сериозна военна сила. В България обаче едно благоприятно развитие на двустранните отношения с Румъния се разглежда като възможност за “разхлабване на враждебния обръч около нея”, като се очаква впоследствие и румънското посредничество за подобряване на българо-югославските отношения. Постигането на смекчен климат между съседите би могло да спомогне и за по-скорошното подобряване “на положението на българското население в Южна Добруджа”¹⁶.

През време на 100-дневната обиколка на Ал. Стамболийски в Европа в Румъния настъпват известни правителствени сътресения, свързани с различните позиции по влизането ѝ в Малкото съглашение. По същото време не е благоприятна и външнополитическата обстановка за Румъния, свързана със съдбата на Бесарабия. Поради значителното струпване на военни части на румъно-съветската граница и очертаващата се кабинетна криза в Букурещ сред румънските политически кръгове започва да се говори за предстояща спогодба между Румъния и Съветска Русия, основаваща се на създаването на самостоятелна и независима Бесарабия¹⁷.

Вътрешните и външнополитическите усложнения на политическия живот в

14. Българите в Северното Причерноморие

Румъния естествено оказват най-голямо влияние върху положението и съдбата на живеещите в нея национални малцинства. Въпреки многократно даваните обещания и споразуменията между двете правителства положението на българите в Добруджа не се подобрява. То става обект на внимание и от страна на румънското законодателство. Румънското правителство се заема с изготвянето и въвеждането на нови изменения на закона за управление на Добруджа. Специална комисия е натоварена със задачата да проучи предвидените изменения, отнасящи се до поданството, като се ревизира работата на комисията от 1914 г. по поземлената собственост, селските мери и пр.

Още от началото на визитата на Стамболийски в румънската столица (6 януари 1921 г.) става ясно, че разискванията ще са свързани преди всичко с въпроси, засягащи румънските интереси и политика. Непосредствен интерес към водените разговори проявява и английският пълномощен министър в Букурещ Х. Деринг. Въвличането на Румъния в агресията срещу Съветска Русия, както и съперничеството с Франция за влияние на Балканите задължава Англия да бъде по-активна в своята политика, още повече когато става въпрос за уреждането на двустранните балкански взаимоотношения с перспективата те да доведат до блокови образувания. От своя страна правителството на Авереску, както и политическите сили в Румъния, едновременно страхуват се и блазнеши се от възможността за нови териториални придобивки, се стремят да си осигурят тила откъм Южна Добруджа, спечелвайки българския неутралитет. Това, от което най-много се интересува английският дипломат, е дали "Т. Йонеску е дискутирал със Стамболийски болшевишката заплаха за Бесарабия и каква е била неговата реакция"¹⁸.

Българският министър-председател повтаря и пред Деринг дадените на румънския външен министър уверения в "съвпадение на гледните точки и на двете правителства по отношение на болшевизма"¹⁹. За да увери домакините в лоялността на своето правителство, Стамболийски твърде образно декларира, че ще се откаже от Добруджа дори ако тя бъде поднесена на България като на тепсия от болшевиките след нахлуване на съветски войски в Бесарабия²⁰.

След срещата си с румънския министър на външните работи Стамболийски е приет от краля и кралицата. Отново тема за разговор е болният за Румъния въпрос – болшевишката опасност, която румънските управници са склонни да преувеличават, нещо характерно за тяхната политика. Обсъдено е и общото политическо положение в двете страни, както и бъдещото развитие на двустранните търговски и транспортно-съобщителни връзки. Никоя от двете страни обаче не повдига въпроса за положението на българското население в Добруджа. За тази българска област става въпрос единствено когато Деринг предлага сродяването на царстващите фамилии (сватбата между принцеса Мария и цар Борис), което да доведе до връщането "ако не на цяла Добруджа, то поне на един или два града от нея под формата на зестра, които всъщност са

български"²¹. В разговора си със Стамболийски английският дипломат предава безпокойството на Т. Йонеску от активизирането на комитаджиите и "другите гранични банди при евентуалното навлизане на съветските войски в Бесарабия". Без да поставя въпроса за правата и положението на българите в Добруджа, Стамболийски бърза да декларира мерките, които взема неговото правителство за неутрализиране на действията на четите²². За българската позиция относно "заплашващата Румъния болшевишка опасност" българският министър-председател разговаря и със своя румънски колега ген. Авереску. И пред него той подчертава, че независимо от вътрешните и международните обстоятелства, диктуващи на България да остане неутрална, то при възможност и необходимост"тя би могла да помогне с всички сили на заплашените страни". Във връзка с този най-дискутиран по време на срещата въпрос Деринг съветва Стамболийски да декларира готовността на България да осигури цялата граница в Добруджа в случай на съветско нападение срещу Румъния. Българският премиер окачествява идеята като отлична, но се "измъква", като не поема предварителни ангажименти, заявявайки, че "ще направи подобна декларация пред румънското правителство в първия момент, когато болшевиките нападнат Бесарабия"²³. Пред английския дипломат той прави сондажи и за евентуално включване на България в отбранителен съюз съвместно с Румъния, КСХС и Полша²⁴. Това всъщност е опит за включване в образуващата се Малка антанта и за подобряване на отношенията с КСХС и Румъния за по-добра защита на българските интереси.

Прави впечатление твърде важната роля, която английският дипломат Деринг играе през време на българската визита в Букурещ както с присъствието си на срещите, така и с подробната осведоменост по разговорите, на които той не е присъствувал. Разбира се, наложената от Букурещ насока облагодетелствува само румънската страна, докато с поведението си Стамболийски цели преди всичко спечелването на румънското и английското благоразположение чрез проявената от него сговорчивост, като същевременно остават неразрешени проблемите за бъдещото положение на българите в Южна Добруджа. Деринг се явява и като "координатор и посредник" в българо-румънските дипломатически разговори²⁵.

Визитата на Стамболийски в Букурещ не оказва влияние и върху благоприятното развитие на въпроса по секвестъра върху българските имоти. Дори нещо повече, на 6 януари румънският финансов министър издава заповед за конфискация на всички имоти, принадлежащи на поданици на бъдещите румънски неприятели, които да се впишат като приход към румънската държава²⁶.

В борбата за спасяване на българските имоти правителството на Стамболийски възлага надеждите си на очакваните преговори за определяне на тяхната стойност, както и на евентуална френска намеса за защитата им. Не се подценява и възможността за възползуване от страна на България на евентуален конфликт

между Румъния и Русия във връзка с Бесарабия. Именно поради това отново се напомня, че благоприятното развитие на проблема със секвестъра би повлиял позитивно върху бъдещите отношения между съседни държави.

И в Генуа, година и половина по-късно, България и Румъния се разминават по отношение на разрешаването на проблемите, съставляващи добруджанския въпрос. И там, както при срещата между двамата министър-председатели в Букурещ, Й. Брътиану отново поставя въпроса за българската позиция в случай на военни усложнения за неговата страна по границата с Бесарабия²⁷. Поредната румънска инициатива е породена от Рапалския договор (16 април 1922 г.), който, засилвайки страховете на Букурещ, вдига цената на българския неутралитет.

По време на конференцията в Генуа, а и след нея, за да дадат някакво морално оправдание за тревожното положение в Южна Добруджа, румънските вестници „Дачия“ и „Лупта“ разпространяват известие за срещата между Ал. Стамболийски и Кр. Раковски. По такъв начин, засягайки болния за Румъния въпрос, се прави опит да се внуши на румънската общественост, че уж „българският премиер е сключил в Генуа спогодба, според която България щяла да признае Бесарабия за съветска, а Русия – Добруджа за българска“, като заедно с това българското правителство се задължавало да изгони врангелистите от пределите на царството²⁸. Правителството на Брътиану и сега продължава да залага на антибългарските настроения сред румънското общество. Букурещ съвсем не се отказва от поведението си спрямо България и българите в Добруджа. В Южна Добруджа въпреки нееднократно правените декларации румънската политика продължава да бъде неизменно антибългарска.

Присъствието на бесарабския въпрос в българо-румънските отношения не е така осезателно, както това на добруджанския въпрос. Неговото място в тях обаче неизменно е свързано с румънските външнополитически усложнения с резонанс върху политиката и на двете страни по отношение към Южна Добруджа и проблемите на живеещото там българско население.

БЕЛЕЖКИ

¹ Независимост Румынии, Бухарест, 1977, 196–197.

² Кузманова, А. Балканските политически взаимоотношения между двете световни войни в румънската историография. – В: Международни отношения на Балканите 1918–1939 г. С., 1984, 75–76; Кузманова, А. Външната политика на Румъния между двете световни войни в съвременната румънска историография. ИБИБ. Т. 33, С., 1980, 319–322.

³ ДА – Варна, ф. 80 к, оп. 1, а. е. 1, л. 286–287.

⁴ Докладите по състава на армията са от 5 ноември 1918 г. – ЦВА, ф. 40, оп. 2, а. е. 767, л. 374р 400.

⁵ Недков от Берн до МВРИ, 15 окт. 1918. – ЦДИА, ф. 176, оп. 3, а. е. 873, л. 6а.

⁶ Кузманова, А. От Ньой до Крайова. Въпросът за Южна Добруджа в международните отношения /1919–1940 г./ С., 1989, 38–39; Христов, Хр. България, Балканите и мирът 1919 г. С., 1984, с. 118, 137–138. Виноградов, В. Н. Румыния в годы Первой мировой войны. М., 1969, с. 350.

⁷ Христов, Хр. България, Балканите... с. 81, 83.

⁸ ДА – Варна, ф. 80 к, оп. 1, а. е. 34, л. 44.

⁹ Добруджа, 239, 24 май 1919; Лойд Джордж, Правда о мирных договорах. Т. 2, М., 1957, 471–472; Христов, Хр. България, Балканите... с. 276.

¹⁰ Христов, Хр. България, Балканите... 267–268.

¹¹ Кузманова, А. От Ньой до Крайова..., с. 45.

¹² ЦДИА, ф. 568, оп. 1, а. е. 607, л. 1–3.

¹³ По време на срещата с Кюнцл-Йизерски министър Р. Даскалов набляга на идеята Чехословакия да стане мост за сближение между България и КСХС. – Чехословашки извори за българската история. Т. I. – В: Извори за българската история. Т. XXIII, С., 1985, с. 44.

¹⁴ Кузманова, А. От Ньой до Крайова... с. 66.

¹⁵ През август 1920 г. по време на настъплението на Червената армия към Варшава сред румънските правителствени кръгове се дискутира въпросът за открита интервенция срещу Съветска Русия. По това време в Букурещ пребивава френска военна мисия, настояваща за незабавна военна румънска намеса на страната на белополяците. – История Румынии... с. 61.

¹⁶ ЦВА, ф. 22, оп. 3, а. е. 257, л. 96.

¹⁷ По въпроса за бежанците. – Добруджа, Варна, 229, 11 ян. 1921; ЦДИА, ф. 382, оп. 2, а. е. 757, л. 2, 6; Ратник, Русе, 2656, 20 дек. 1920; 2662, 27 дек. 1920.

¹⁸ Доклад на английския пълномощен министър в Букурещ Х. Деринг до лорд Кързън, 10 ян. 1921. – НАИИ, а. к. IV, оп. 87, а. е. 44, л. 365. Вж. по въпроса за визитата на Стамболийски в Букурещ А н ч е в, С. т. Добруджанският въпрос в 100-дневната обиколка на Александър Стамболийски. – В: Сборник 50 години от възвръщането на Южна Добруджа. Силистра, 1990, 48–71.

¹⁹ НАИИ, а. к. IV, оп. 87, а. е. 44, л. 365–366.

²⁰ Пак там, л. 366 – Телеграма на Деринг до лорд Кързън, 12 ян. 1921; Пак там, а. е. 45, л. 373.

²¹ НАИИ, а. к. IV, оп. 87, а. е. 45, л. 373, 375; Заря, 2251, 14 ян. 1921.

²² НАИИ, а. к. IV, оп. 87, а. е. 44, л. 366.

²³ Пак там, л. 377.

²⁴ Пак там.

²⁵ Деринг до лорд Кързън от Букурещ, 10 ян. 1921. – НАИИ, а. к. IV, оп 87, а. е. 44, л. 364–371; а. е. 45, л. 374–379; а. е. 46, л. 383–386.

²⁶ Ратник, Русе, 2676, 15 ян. 1921.

²⁷ Кузманова, А. От Ньой до Крайова... с. 79.

²⁸ Русенска поща, Русе, 145, 2 юни 1922.

МЕЖДУНАРОДЕН ОТЗВУК НА ТАТАРБУНАРСКОТО ВЪСТАНИЕ ПРЕЗ 1924 ГОДИНА

КОСЬО ПЕНЧИКОВ

Румъния влиза в Първата световна война през 1916 г., без да е получила предварителни обещания от съюзниците си и от Русия за Бесарабия. Тя съумява да погълне тази територия след идването на болшевиките на власт в Русия. Именно тогава Англия и другите бивши руски съюзнички решават да не допускат червеното знаме до устието на р. Дунав. За британските интереси е много по-изгодно устието да е румънско – така достъпът до румънския нефт става по-лесен.

От 9 април до 10 октомври 1918 г. „присъединяването“ на Бесарабия към Румъния приключва. Започва насилствена румънизация на държавния апарат, съдилищата, армията, църквата, училищата, печата. Започва и епичната борба на бесарабското население срещу чуждото национално и социално потисничество. Още през 1919 г. избухват две големи освободителни въстания – Хотинското /януари/ и Бендерското /май/. В тях участват представители на различните националности от многонационална Бесарабия – руси, украинци, българи, молдавци, евреи, дори и румънци¹.

През септември 1924 г. в Южна Бесарабия избухва третото по ред голямо освободително въстание – Татарбунарското. То също е многонационално. Българското участие в тези въстания личи и сред имената на ръководителите им: Ю. Ганев, П. Игнатов, А. Христов, А. Крушев и др. По наше мнение отделните националности в Бесарабия се хващат така често за оръжието не поради някакви идейни подбуди от рода на „съветска молдавска нация“, не дори и заради необходимостта да подпомогнат заплашваната Съветска Русия, а защото в определени моменти действително не виждат друг изход от непоносимия националистичен и социален гнет.

Подчертаваме горните факти, защото почти всички съветски изследователи на Бесарабия говорят за т. нар. „молдовска нация“. Тезата за „молдовската нация“ възприема и Румънската комунистическа партия през 1922 г., когато бесарабските комунисти влизат организационно в нея².

Историята на Татарбунарското въстание през 1924 г. и неговият между-